

I elvebåt oppover Anarjokka i Finnmark

av F. Q.

(Norsk Idrætsblad nr. 21 1903)

Elvebåten er en helt særegen båttype for Nord-Norge, og den skiller seg markant fra elvebåter lenger sør i landet, både i byggemåte og bruk. Båttypen har oppstått naturlig i disse vidstrakte og grisgrendte områdene. Her utgjør elver, vann og farbare stryk de viktigste ferdselsårene om sommeren, ettersom store myrer og veiløse vidder gjør landveien tung og krevende.

For å fungere optimalt i elvene, er båten bygget svært smal og med en skarp baug som lett skjærer gjennom vannet og gir minimal motstand mot strømmen. Den er relativt lang for å få nok bæreevne, men samtidig flatbunnet og lett, slik at den flyter på grunt vann og kan trekkes over land ved behov. Historisk sett kostet en ny elvebåt i Karasjok rundt 50 kroner.

Båten bemannes alltid av to personer: én foran, og én høvedsmann bak som styrer. Skål man oppstrøms, drives båten frem med lange staker. Begge tar synkrone, kraftige tak, og holder seg gjerne tett opp mot land der strømmen er svakest. I roligere partier eller medstrøms blir båten rodd av den ene, mens den andre styrer med en bred, skuffelignende åre. Er elva stri og krevende, brukes stakene også til å navigere nedstrøms.

Innlandssamene er oppvokst med elvebåten og håndterer den med en imponerende sikkerhet og eleganse. I båten balanserer de smidig og lett, og svinger stakene i perfekt takt. Ved å lese strømforholdene til det fulle og samarbeide tett, klarer de erfarne båtfolkene å drive skroget fremover i høy fart – selv opp mot strie stryk.

Nedover strykene skyter elvebåten av sted, båret av skumskavlene, som ofte bryter inn over kantene, mens lappen med våkent øye og fast grep om styreåren eller staken til enhver tid er beredt til å gi båten ny retning og fart.

For en som er uvant med elvebåten vil farten nedover strykene ofte føles utrygg, og når man kaster blikket på land og oppdager hvor raskt man beveger seg, blir man uvilkarlig sittende med hjertet i halsen, inntil man glir uskadd over i roligere vann.

Styring og manøvrering av en elvebåt i fosser og stryk er en av de vakreste idretter man kan utøve; det kreves både utholdenhet, kraft og hurtig tenkning. Om denne idretten lot seg overføre til sørligere strøk, ville den uten tvil vinne mange ivrige utøvere blant vår sportselskende ungdom.

Etter over to døgn marsj fra bunnen av Porsangerfjorden kom jeg sist i juli måned frem til høyde ved Karasjokdalen, fulgt av mine brave assistenter Anton og Johan, fire samer med kløvhester og „Peik“, en irsk setter.

På en åsside stanset jeg og betraktet landskapet. Rett nedenfor meg skimtet jeg mellom furutoppene Karasjok kirke, hvitmalt og skinnende, omgitt av tallrike lave grå tømmerhus, hvorfra enkelte smale, blå røksøyler steg opp; forbi kirkestedet, mellom gress- og skogkledde bredder, slynget den brede Karasjokka seg i stille buktninger og forsvant mot øst; overalt skogkledde åser, hist og her avbrutt av runde, bare koller; solen skinte så varmt, fluer og mygg summet i luften. Jeg måtte uvilkarlig tenke på

Østerdalens skogbygder; men denne illusjonen ved ankomsten til kirkestedet ble snart tilintetgjort av kofftekleddede mennesker og et uforståelig språk.

Vårt mål var Bassevuovdestuen, 11 mil fra Karasjok kirkested oppe ved Anarjokka, hvor det omkringliggende terrenget skulle kartlegges.

Vi ble ikke enige med Karasjoksamene om båtbruk, derfor lastet vi en innkjøpt elvebåt med de mest nødvendige gjenstandene for et seks ukers opphold i disse ødemarkene: telt, instrumenter m.m., og rodde nedover Karasjokka.

De pessimistiske samene spådde oss, en dårlig reise i Anarjokkas mange stryk og fossefall, hvortil jeg i gjengjeld ønsket jeg dem en rask reise dit, hvor det ikke skulle være behagelig å være, så vår avskjed med Karasjok-samene var ikke videre rørende.

Mine brave assistenter, som begge i flere år trofast har fulgt meg i tykt og tynt og delt godt og ondt med meg både ute ved Ishavets kyst og inne i de øde fjelltraktene, var imidlertid muntre og glade og ved godt mot. *Peik*, som hadde funnet seg en behagelig plass mellom teltsekkene, lå og strakte sine lemmer og lettet kun på hodet når han hørte lyden av susende vingeslag fra en og annen and, som i hastig flukt fløy over hodene våre.

Med strømmen nedover Karasjokka gikk det lett, og på noen timer nådde vi, en fredag kveld, Anarjokkas brede utløp. Men fra nå av begynte prøvelsenes tid.

Den tause Johan, som på grunn av sine språkkunnskaper i kvensk, samisk og norsk, språk han behersker like lett, er døpt „professoren“, ble landsatt sammen med *Peik* for lettere å håndtere båten, da han absolutt ikke hadde noe kjennskap til stakking. Han tok med seg børsa, for, som han sa: «jeg kunne møte noe ferskt, og denne hermetikken er vond, og man blir så fort lei av den». Så vidt jeg vet, har han aldri spist hermetikk, og han vet kun at den slags varer oppbevares i blikkbokser, og han ville heller ikke fått hermetikk hvis han ikke møtte noe ferskt. Til tross for dette måtte jeg bøye meg for hans overbevisende argumenter og lot ham få børsa.

Stille vann. Etter omtrent to timers stakking gikk vi i land for å hvile litt og koke kaffe. Her i innlandet begynte det nå å skumre om natten, og været, som hittil hadde vært godt, ble nå mindre behagelig, idet det begynte å regne.

Da vi atter gikk i båten, så vi en same rusle ned langs elven på finsk side. Han stoppet og stirret over på oss, vel spekulerende på hva det var for noen dumrianer som ikke kunne håndtere båten bedre.

Enda et stykke gikk det godt i svak strøm, men så fikk vi øye på et brusende stryk, som med uhellsvangre skumskavler truet med å sette en brå stopper for vår fart.

Den snakkesalige Anton, som alltid er iført sydvest, og hvis bukselommer kan romme like mye som en stor ryggsekk, skulle sammen med meg dra båten oppover. Anton hadde fra sine tidligere ekspedisjoner inn i landet noe kjennskap til denne edle

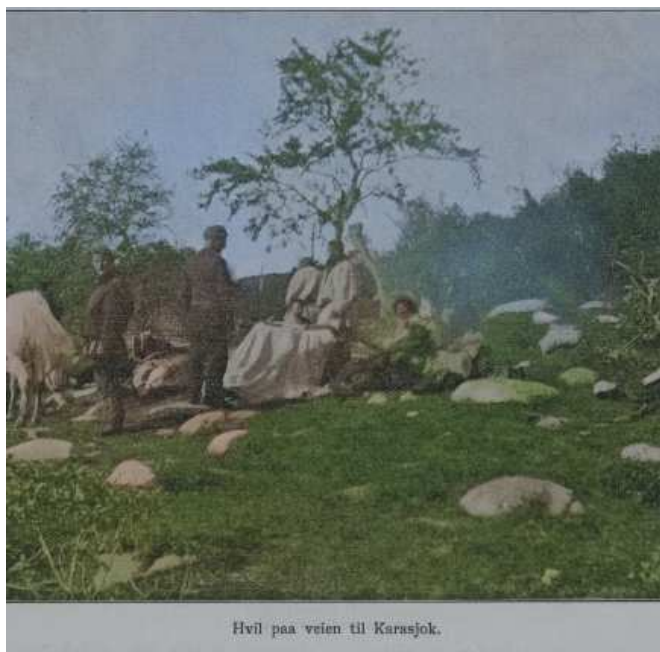
sporten, mens min erfaring begrenset seg til at jeg hadde sett en same dra over elven ved kirkeklassen, og for noen år siden hadde forsøkt å dra litt i Glomma; men vi stolte likevel på at lykken smiler til den modige, og skulle vi ikke komme frem, så bodde det langs elven samer som nok for en rimelig betaling ville hjelpe oss.

Den første milen oppover elven gikk alt bra, da elven her hadde stille og rolige strømmer og var delvis stille. Her lå det en bosetning på norsk side; kanskje vi burde søke hjelp for å komme over dette strie stryket; men Johan, som kom til og hadde passert gården, fortalte at alle hadde lagt seg, og det var ingen å se.

Johan fikk festet et tau til båtens forstavn, og med ham trekkende på land og oss som trakk i tauet i båten, klarte vi å komme forbi stryket; men dessverre, det ble ikke med denne ene. Nå fulgte strykene slag i slag, og de neste par timene med prøvelser brakte oss ikke langt oppover elven. Da vi nå hvilte litt ved et storslått fiskehull, forsøkte jeg noen kast, men uten resultat.

Mange og tunge var de prøvelsene vi nå i løpet av natten og morgenstunden gikk gjennom, før vi ved åttetiden om morgenen gikk på land for å puste ut og få oss litt mat.

Våre erfaringer med elvebåtfart var sørgelige; snart måtte vi hoppe ut i elven og dytte båten av grunnen, snart mistet vi styringen på båten, slik at den voldsomt snurret mot steiner eller annet, ofte med det resultat at en av oss mistet balansen og gjorde en ufrivillig kollbøtte ut i elven, men vi håpet likevel, til tross for disse vanskelighetene, at vi nå hadde kommet et godt stykke oppover elven.

Hvil på veien til Karasjok.

Gjennomvåte og utmattet dro vi båten på land, fant frem kaffekjelen og matsekken, samlet en stor haug med fet furu og slo opp det store landmålerkapellet for å beskytte oss mot det stadig fallende regnet. Samtalen ville ikke helt komme i gang, kanskje hadde vi påtatt oss for mye og ikke klart å nå frem.

Regnet hadde opphørt, solen tippet av og til frem, en og annen småfugl lot seg høre, lenger opp i elven hørte vi lommen rope på godt vær, i hullet under oss spratt fisken; men det får være, vi har sovet i nesten to timer og har ikke tid til fiske. Friskt mot, vi skal nok komme frem!

Elven, som lenge bare hadde gått i strie stryk mellom bratte bakker, ble nå mer tiltalende med friere løp, og dalen utvidet seg mer.

Fra Johan hørte vi skudd, og da vi kom opp til ham, satt han på en stein og svingte en feit and mot oss.

Kaffen, denne landmålerens trøst i alle tunge øyeblikk, varmet og ga oss nytt mot. Vi vred vannet ut av våre våte klær, begynte å spekulere på hvor vi kunne være, om det var langt igjen til Isgorasjok, et bosted på norsk side, som skulle være fire til fem mil ovenfor Anarjokkas munning. Vi la oss godt på varmen, rigget opp paraply og en presenning som et halvtak, og strakk oss langs varmen under dette. Elven suset

imidlertid så ensformig, samtalen døde hen, hodet ble så tungt og sank ned; et svakt smell i varmen og – – – uff, våte klær er ikke behagelige sengklær, selv om det er høysommerdag, og heller ikke sover man i lengden godt med skarpe steiner under seg. Opp igjen!

Sent på ettermiddagen lørdag, etter å ha dratt i alt over et døgn, fikk vi, ved å runde om et nes i elven, øye på husene i Isgorasjok. Synet av husene og tanken på mulig hjelp, ordentlig hvile og mat, og et hemmelig ønske i Antons sjel om å få kjøpt rømmebolle, ga oss kraft til å sette opp farten på båten, og noen minutter senere trakk vi båten opp i en tom båtstø. Vi gikk i land og ruslet oppover mot husene. Nå først, da vi skulle til å gå, merket vi at vi hadde hatt en ordentlig tårn; bena var så underlig tunge, og armer og rygg stive. Bygningene sto alle tomme, og ikke et menneske var å se noe sted; i et av husene, hvor det var et stueur og hvor det på en krakk var lagt en øse og en kniv i kors, stakk jeg mitt visittkort med påskrevet dato inn i urskiven, hvorefter vi noe skuffet vandret nedover mot båten igjen.

Anton og Johan begynte å reise teltet, hogge ved og ordne leiren for natten, mens jeg igjen ville forsøke fisken, da vi lå akkurat ved en praktfull høl. De første kastene i hølens øvre del var like resultatløse som alle tidligere, men da jeg prøvde i hølens nedre del, hvor det skummende stryket gikk over i roligere vann, tok harren villig etter fluene. Og i løpet av relativt kort tid landet jeg en hel del pene fisker. Straks etter at fluene hadde tatt vannet etter et nytt kast, ble jeg oppmerksom på en sølvblank side og en stor spole rett ved den øverste fluen. Etter et nytt kast på samme sted kom litt mer av en bred sølvblank side til syne og forsvant med fluen i dypet, idet snøret fór hvinende av snellen.

Det var Johan, som fra båten hadde hatt et stadig øye med meg, oppdaget snart at noe særdeles var på ferde og kom gående nedover med kjepp i hånden. Fisken stod imidlertid og boret på samme sted i hølen, og var til å begynne med, til tross for sterkt press, ikke til å rokke. Med høytidelig stemme utbrøt Johan, som oppmerksomt iakttok snøre og stang: «Jeg tror det er en stor fisk, bare vi hadde litt av den i gryten.»

Jeg var imidlertid mindre beskjedent og ønsket den hel og holden på land. Den stod fortsatt på samme sted, gjorde av og til en kort tur, men vendte straks tilbake igjen og holdt seg på så dypt vann at selv Johan, som stod høyere oppe i bakken, ikke kunne se den.

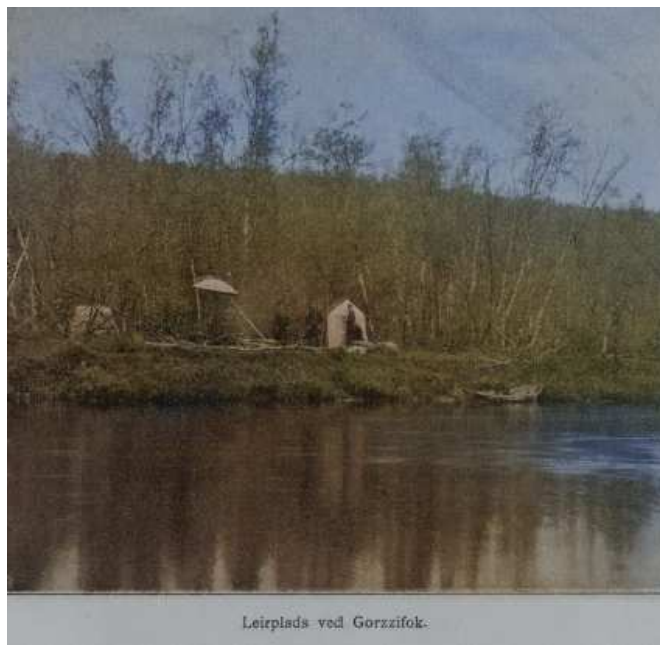
– Bare vi kunne få se den!

Man skulle nesten tro at fisken hørte dette uttalte ønske; for plutselig tok den fart, og rasende skjøt den noen meter oppover elven, spratt til værs og presenterte seg som en stor, bred seks kilos laks; nedover fór den igjen, nok en sprett, hvorefter den igjen begav seg tilbake til sin yndlingsplass.

Så stor trodde jeg ikke at den hadde vært, og jeg begynte å behandle den mer forsiktig. Til alt hell holdt den seg noenlunde på samme sted, gjorde bare noen korte småturer, ellers hadde det sett ilde ut, da jeg kun hadde en liten ørretsnelle på stangen.

Etter 15 minutters kamp ble den mer føyelig, og noen minutter senere ble den huket av Johan. Det var en praktfull fisk, sølvblank med et svakt gyldent skjær under buken. En halv time senere satt vi foran teltet med fersk, kokt laks foran oss, og mens vi omtalte de rike fiskevann på Nordkinn-halvøya, hvor vi imidlertid ikke var i stand til å få fisk på flue, fortærte vi med god appetitt det velfortjente måltidet.

Myggen, som hittil hadde vært noenlunde håndterlig, ble nå, da solen sank, temmelig plagsom, og vi måtte før vi la oss, med løv og risgrøt, rense teltet for disse Finnmarkens plageånd, før vi krøp inn.

Leirplads ved Gorzifok.

Neste morgen, etter nesten 12 timers uavbrutt søvn, dro vi videre, i begynnelsen med verk i armer og rygg, noe som imidlertid avtok utover dagen. Elven var nå lettere å navigere på, strykene kom ikke så tett, og vi hadde også vunnet betydelig sikkerhet og tillit til oss selv. Vi la nå merke til den store mengden lemmen som ferdet overalt, både på land og i elven. De hadde alle samme kurs fra øst mot vest, og rømte fra det undertrykkende Finland for å begi seg inn i vårt frie fedreland.

Kom vi nær dem mens de svømte over elven, stanset de umiddelbart opp, vendte seg mot båten og lot høre sine harmdirrende skrik.

Vi passerte noen bosteder på finsk side. ”Professoren” var oppe et sted, hvor en gammel mann og kvinne ble nesten vettskremte ved hans plutselige tilsynekomst og ville ikke svare på spørsmålene hans; et annet sted, hvor han også var oppe, fantes det ingen folk.

Ved middagstid så vi hus på norsk side, de ble straks oppmerksomme på oss og folk strømmet ut på bakken foran huset for å iaktta oss.

Da vi kom i land og de vanlige hilsener (buari biælvi, milati) var utvekslet, begynte man å spørre oss om hvor vi kom fra, vårt ærend m.m., da den ene av samene plutselig henvendte seg til meg og på tålelig godt norsk sa: „Kjenner du kaptein Eriksen, jeg har staket for ham?” „Ja, jeg snakket med ham for noen måneder siden på Café de la Paix i Paris“, og minst hadde jeg trodd at neste gang han ble nevnt skulle være i disse ødemarker.

Samene forklarte at vi hadde 4 mil igjen til Bassevuovde; elven dannet riktignok mange lange vann på denne strekningen, men det var også mange vanskelige stryk og fosser, spesielt var det en foss „Storfossen“, som de trodde vi umulig kunne klare.

For rimelig betaling var 4 av disse samene villige til med en båt, i tillegg til vår egen, å skyss oss frem til Bassevuovde og besørge stakingen av begge båtene.

Samene var snart ferdige, og etter at Anton og *Peik* hadde fått hvert sitt fat melk, dro vi av sted fra „Jørgastak“ (Vrangkjæften), som er det siste norske bosted i denne trakt. Båtene skjøt nå dreven frem med denne erfarne stakerne i anselig fart, og vi studerte nøye deres måte: de staket begge på samme side av båten og samtidig, noe vi ikke hadde gjort. Da jeg fortalte at vi hadde ramlet i elven, svarte de at det kunne skje erfarne stakerne også; men hvis man skulle miste balansen, måtte man bare la seg falle slapt rett ned i båten. Vi for raskt oppover elven, hvilte noen ganger, og i „Storfossen“ fikk jeg anledning til virkelig å beundre disse folks dyktighet i å komme frem med båten.

Ved midnatt måtte vi stoppe litt på grunn av mørket, og endelig på morgenen mandag våknet jeg under den presenningen som jeg hadde trukket over *Peik* og meg for beskyttelse mot regnet, da båten støttet mot land og skyssfolkene ropte at nå var vi fremme.